

DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2021.66.13>
УДК 343.98

Олександр Анатолійович Гуменський
кандидат юридичних наук
головний судовий експерт
Чернігівського відділення

ORCID 0000-0001-6860-4925
E-mail: robingum@meta.ua

*Київський науково-дослідний інститут судових експертиз
Міністерства юстиції України*

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ТА АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Стаття присвячена розгляду питань використання спеціальних знань у кримінальному та адміністративному судочинстві. Поряд з аналізом поняття «спеціальні знання» та співвіднесення його із поняттям «спеціальні пізнання», визначенням ознак спеціальних знань, зачіпаються проблеми їх розуміння у науковознавчому та процесуальному значеннях, а також питання процесуальних і непроцесуальних форм використання спеціальних знань.

***Ключові слова:** знання, пізнання, спеціальні знання, спеціальні пізнання, форми використання спеціальних знань.*

Постановка проблеми. Якщо мова йде про адміністративне й кримінальне судочинство, то в контексті використання сторонами провадження допомоги обізнаних осіб, якими можуть бути спеціаліст чи експерт, під використанням знань треба розуміти використання не будь-яких знань, оскільки певною сукупністю знань володіє будь-яка людина, а використання тих знань, що мають спеціальне призначення – допомога в збиранні чи оцінці зібраних доказів. І тому тут варто вести мову не просто про знання, а про спеціальні знання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У тлумачному словнику української мови «спеціальний» визначається як призначений виключно для кого, чого-небудь; який має особливе призначення [1, с. 1168]. Спеціальні знання характеризує їх спеціальне призначення. Можна вести мову про своєрідну «спеціальність» будь-якого предмета, явища, органу, підрозділу тощо. Так, існують спеціальні інструменти для проведення певних технічних операцій, спеціальні умови для перебігу певних хімічних процесів, спеціальні звання, спеціальні підрозділи правоохоронних органів, спеціальні прийоми дій тощо.

Поняття «спеціальні знання» і його наукове тлумачення досить докладно досліджено у працях науковців з криміналістики та кримінального

процесу. Проблемні питання використання спеціальних знань в кримінальному провадженні у різні часові періоди досліджували вітчизняні та зарубіжні вчені, зокрема: Т. В. Аверьянова, Р. С. Белкін, В. Г. Гончаренко, І. В. Гора, О. О. Ейсман, Г. Г. Зуйков, А. В. Іщенко, Є. П. Іщенко, П. П. Іщенко, Н. І. Клименко, В. А. Колесник, Ю. Г. Корухов, В. К. Лисиченко, Г. В. Матусовський, Б. В. Романюк, М. В. Салтєвський, Т. В. Сахнова, М. Я. Сегай, В. В. Тertiшник, М. Є. Шумило, М. Г. Щербаковський та інші. Одним з перших це поняття докладно розглянув (під кутом зору щодо можливостей використання в кримінальному процесі в інтересах судочинства) і сформулював його криміналістичне визначення О. О. Ейсман, який зверну увагу на те, що спеціальні знання – це знання не загальновідомі і загальнодоступні, а ті, якими володіє обмежене коло спеціалістів [7, с. 91]. З того часу висловлено чимало точок зору і запропоновано чимало визначень спеціальних знань, які використовуються в інтересах кримінального провадження.

Слушні думки з цього приводу висловлює вітчизняний науковець І. В. Гора, яка вказує на те, що поняття «спеціальні знання» є галузевим юридичним. Необхідність його введення зумовлена діяльністю юрисдикційних органів з метою вирішення завдань, що перед ними ставляться. Особливими ознаками, що характеризують спеціальні знання, є такі: ці знання не є загальновідомими, загальнодоступними та одиничними; вони набуваються особою в процесі теоретичної та практичної підготовки до конкретної діяльності; неодноразово використовуються; надаються не в прямій, а у опосередкованій формі; втягуються в процес у встановленому законом порядку за наявності в учасників процесу потреби в такого роду знаннях; використовуються у передбачених процесуальним законодавством формах; їх використання пов'язане з певним рівнем освіти та/або підготовкою, а також професіональним або іншим досвідом; такі знання сприяють забезпеченню винесення законного й обґрунтованого акту органів досудового розслідування та суду як органу судової влади [3, с. 7]. Така характеристика спеціальних знань максимально точно відбиває теоретичні положення наукознавства, законодавства і практику залучення спеціальних знань до відправлення правосуддя.

Є. П. Іщенком та А. О. Топорковим запропоновано визначення спеціальних знань, як сукупності знань, навичок і умінь в певній галузі науки (крім правової), техніки, мистецтва або ремесел, що набуті в результаті спеціальної підготовки чи професійного досвіду, і застосовуються для розслідування злочинів, проведення оперативних заходів, виконання спеціальних досліджень і судових експертиз [6, с. 472]. О. Р. Росинська підкреслює, що традиційно у юридичній літературі під терміном «спеціальні знання» розуміють систему теоретичних знань й практичних навичок в галузі конкретної науки, або техніки, мистецтва чи ремесла, що набуті шляхом спеціальної підготовки або професійного досвіду й необхідних для вирішення питань, що виникають в процесі кримінального або цивільного судочинства [12, с. 15].

Правильне розуміння спеціальних знань – важлива умова застосування їх в усіх необхідних випадках, що зумовлені потребою судочинства. Відомий учений і практик В. Г. Гончаренко цілком слушно зазначає, що для повноти дослідження треба дати визначення спеціальних знань у науковознавчому та процесуальному значеннях, аби в майбутньому мати підстави так чи інакше тлумачити необхідність і допустимість їх застосування в судочинстві, адже без формалізації їхнього використання не можуть прийматись обґрунтовані і законні юридичні рішення. Серед питань надійного і максимального наукового забезпечення правосуддя в широкому розумінні цього слова, мабуть, найперше місце посідає система нормативних приписів і криміналістичних рекомендацій щодо ефективного використання в процесі доказування спеціальних знань. Це цілком зрозуміло, оскільки вирішення переважної більшості ситуацій, які виникають в процесі правового регулювання, вимагає опори на ґрунтовні, досконалі знання, здобуті людством протягом всього його існування [2, с. 23]. Процес впровадження даних науки і техніки у виробництво, споживання і побут неминуче зачіпає і таку специфічну область людської діяльності, як судочинство, оскільки судовий розгляд справи – це, головним чином, процес доказування який відбувається на основі все більш глибокого проникнення в сутність речей. Зрозуміло, що оскільки доказування в судочинстві спрямоване на встановлення фактів минулого, відомості про які потрапляють у вигляді інформації, що потребує спеціального виявлення, фіксації, дослідження і витлумачення, то встановлення цих фактів є практично неможливим без використання даних природничих і технічних наук.

Багато хто з науковців звертають увагу на те, що спеціальні знання відбивають знання наукові в тому розумінні, що в їх основі обов'язково повинна бути теоретична, наукова обґрунтованість і кажуть про те, що спеціальні знання, які прийшли в практику з науки, зберігають свою основу. Наукова основа, яка забезпечує достовірність спеціальних знань – це важлива умова їх використання в кримінальному судочинстві [9, с. 53]. Науковий характер досліджень визнають і за експертизою, вказуючи на те, що використання спеціальних знань у кожному конкретному випадку розслідування або судового розгляду кримінальних справ має суворо цільове призначення, це наукове дослідження певних або інших об'єктів чи обставин, котре дає можливість органам розслідування і суду отримати нові фактичні дані, що розглядаються як судові докази [16, с. 5].

Відомий вітчизняний криміналіст З. М. Соколовський в своїй докторській дисертації наголошував на тому, що віднесення певних або інших знань до числа спеціальних має процесуальне значення, коли від цього залежить розв'язання питання щодо необхідності призначення експертизи. Поза вказаних меж воно має лише загальнотеоретичний інтерес, але ніяких процесуальних наслідків не тягне [13, с. 116-117].

В. Г. Гончаренко підкреслював, що по-перше, слід чітко відмежовувати в функціональному сенсі спеціальні знання як результат професійної підготовки і певну спеціалізовану освіченість окремих людей від передбачених процесуальними законами спеціальних знань, які, маючи за своїм змістом повну тотож-

ність з першими, можуть використовуватись у точно встановлених законом формах і межах. Тобто є повністю індиферентними до становища носія цих знань і їх споживачів, перетворюючись на процесуально-правову категорію, використання якої передбачено лише визначеними суб'єктами і у встановлених процедурах, що у кожному випадку їх застосування вимагає наявності одного з передбачених суб'єктів, засвідчення його компетентності, а також узаконених шляхів одержання бажаного результату. По-друге, в процесуальне визначення спеціальних знань обов'язково повинно включатись загальнонаукове їх поняття як неодмінна змістова основа поняття процесуального, а останнє повинно визначати лише межі і форми особливого використання цих знань в судочинстві та юридично значущі наслідки такого використання. Зробивши ці загальні зауваження, В. Г. Гончаренко пропонує таке визначення в контексті кримінально-процесуального законодавства. Спеціальними знаннями в кримінальному судочинстві є знання і навички, одержані в результаті фахової освіти та/або практичної діяльності в будь-якій галузі науки, техніки, мистецтва або ремесла, які використовуються визначеними законом учасниками процесу в межах наданих кожному з них повноважень для вирішення за певною процедурою процесуальних завдань. Таке визначення спеціальних знань максимально точно відбиває теоретичні положення наукознавства, законодавства і практику залучення спеціальних знань до відправлення правосуддя [2, с. 24].

У науковій літературі неодноразово висловлювалися думки щодо неприпустимості змішування понять «спеціальні пізнання» й «спеціальні знання». Наука, як сфера суспільної діяльності з виробництва нових й обробки вже відомих знань, являє собою, перш за все, систематизоване зведення таких знань. Отриманням нових знань займається дослідник. Усі інші суб'єкти споживають вже сформульоване в суспільній формі знання, спеціально підготовлене для них дослідником, й використовують ці знання у своїй діяльності. О. В. Євстигнеева звертає увагу на те, що спеціальні знання являють собою сукупність відомостей з будь-якої конкретної сфери людської діяльності, що становить собою систематизоване зведення інформації, підготовленої та сформованої дослідниками й такої, що відповідає певному етапу розвитку суспільства. Спеціальні пізнання – це персоніфіковані знання, набуті й засвоєні конкретно особою в процесі пізнавальної діяльності [4, с. 35]. Таке співвідношення понять «спеціальні знання» й «спеціальні пізнання» затвердилось у юридичній літературі. Тому ми не можемо погодитися з А. М. Ільїною в тому, що термін «спеціальні пізнання» треба вважати кримінально-процесуальним, а спеціальні знання – загально побутовим і на цій підставі треба включити термін «спеціальні пізнання» до відповідних норм КПК [5, с. 22].

Існує й інший семантичний зв'язок цих термінів. У Великому тлумачному словнику сучасної української мови знання – це обізнаність у чому-небудь, наявність відомостей про кого-, що-небудь, сукупність відомостей з якої-небудь галузі, набутих в процесі навчання, дослідження і т. ін.; пізнання дійсності в окремих її проявах і в цілому. Пізнання – це дія за значенням пізнати; відображення в свідомості людини явищ реальної дійсності, їхньої сутності [1, с. 469, 971]. У педагогіці терміном знання

позначають продукт пізнання людьми предметів і явищ дійсності, законів природи і суспільства [10, с. 118], а пізнання тлумачать як процес відображення людиною дійсності [10, с. 429]. Отже, вживати замість російського слова «познание» термін «пізнання» неприпустимо, бо в українській мові сукупність знань більш точно відображає термін «знання», тоді як «пізнання» охоплює сам процес досягнення знань. В інших галузях знань ці терміни також не рівнозначні. В філософії знання розглядають як особливу форму духовного засвоєння результатів пізнання (процесу відтворення дійсності), яка характеризується усвідомленням їх істинності. Сумнів в істинності пізнавального результату заперечує можливість зведення його до знання та перетворює на гадку. Пізнання – це суспільно-історичний процес здобування, нагромадження і систематизації знання про природу, суспільство, людину та її внутрішній світ. В узагальненій формі пізнання розуміють як процес взаємодії суб'єкта та об'єкта [15, с. 228-229, 479].

Розуміння пізнання як людської діяльності відповідає і концепції судового пізнання як процесу з формування знань щодо значущих для правильного розгляду й розв'язання справи обставин. Така ж логіка прослідковується і в разі проведення експертного дослідження: експерт оперує спеціальними знаннями, пізнаючи нові обставини, взаємозв'язок між ними і надаючи оцінку їм. Висновок експерта – це результат пізнання як спеціальної діяльності.

Мета дослідження. Стаття присвячена розгляду питань використання спеціальних знань у кримінальному та адміністративному судочинстві.

Викладення основного матеріалу. Спеціальні знання – це не якась об'єктивізована аморфна сума результатів людського пізнання, а диференційовані за ступенем пізнання даного галузевого предмета науки, рівнем оволодіння суб'єктом судочинства та процесуальною компетенцією цих суб'єктів знання, які можуть і повинні використовуватись у доказуванні фактів, необхідних для встановлення об'єктивної судової істини [2, с. 24]. Необхідно зазначити, що підстави використання спеціальних знань у кримінальному та адміністративному судочинстві формалізовані, вони включаються в себе такі складові частини: матеріальну правову підставу; процесуальну підставу. Їх застосування потребує правильного визначення слідчим, прокурором, судом предмету доказування за кримінальним або адміністративним провадженням й виявлення потреби у використанні спеціальних знань і навичок обізнаних осіб. Підставою використання спеціальних знань виступає потреба в них з метою отримання доказової інформації: шляхом встановлення в процесі дослідження фактів – доказів, котрі іншим шляхом не можуть бути отримані (експертиза); шляхом використання спеціальних знань для надання консультацій, роз'яснень, допомоги у формулюванні питань експерту або вчиненням інших процесуальних дій.

В Україні правову основу судової експертної діяльності становлять Господарський, Кримінальний, Цивільний процесуальні кодекси України та Кодекс України про адміністративні правопорушення. Відповідно до вимог кодексів експертом в судовому процесі може бути будь-яка особа,

яка володіє спеціальними знаннями. Так, у ст. 69 КПК України зазначається, що експертом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань [7].

Рішення про проведення судової експертизи сторона кримінального провадження, слідчий суддя чи суд приймає за наявності відповідної підстави. Відповідно до положень ч. 1 ст. 242 КПК України, експертиза проводиться, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання. Не допускається проведення експертизи для з'ясування правових питань. Отже, судова експертиза завжди призначається стороною кримінального провадження, слідчим суддею або судом за їх зверненням і проводиться особливим суб'єктом – експертом, що отримує процесуальний статус в силу юридичного факту – постанови сторони обвинувачення, ухвали слідчого судді або суду, письмового звернення сторони захисту. При цьому, сутність експертизи можна визначити як проведення особою, яка володіє спеціальними знаннями, (експертом) спеціального дослідження.

Вітчизняний процесуаліст В. О. Попелюшко, виходячи з міркувань максимального забезпечення захисту прав людини шляхом розширення можливостей використання для цього всього розмаїття знань без жорстких обмежень, пропонує визнати, що «в об'єктивному аспекті до поняття спеціальних знань належать знання із будь-якої сфери людської діяльності, а визначення їх структури та меж відноситься до сфери правотлумачення і в кожному окремому випадку здійснюється правозастосовувачем» [11, с. 75].

Ми поділяємо думку В. К. Лисиченка та М. Є. Шумила щодо того, що терміни «спеціальні знання» та «спеціаліст» повинні мати суттєві ознаки предметних галузей знань, а також професійно кваліфікаційні вимоги до осіб, які в необхідних випадках можуть залучатися до участі як спеціалісти. Словесна форма загальних опорних понять «спеціальні знання» і «спеціаліст» повинна немов би підказувати, що вони утворилися внаслідок інтелектуально-логічної операції, обмеження їх обсягу шляхом уведення до змісту кожного з них додаткових ознак, зафіксованих словами – це наукові, технічні та практичні знання, набуті шляхом професійного навчання і роботи за конкретною спеціальністю. У конструкції поняття «спеціаліст» аналогічна операція його обмеження може відбуватися шляхом уведення до його змісту відмінних ознак, що стосуються рівня освіти, видів трудових занять, кваліфікації тощо [8, с. 89-90].

Звертаємо увагу на те, що письмові висновки експерта є підзвітним документом і впливають на доказову базу у конкретному провадженні, слугують остаточним вердиктом експерта. Водночас діяльність спеціаліста є менш вагомою з огляду на можливість отримання доказів і має в більшій мірі підготовчий характер. Спеціаліст залучається до участі в справі

з метою сприяння органу досудового розслідування чи суду у виконанні поставлених перед ними завдань, надання їм технічної допомоги, тоді як метою діяльності експерта є встановлення фактів, що мають значення під час вирішення справи по суті. Діяльність експерта спрямована на отримання нової інформації про фактичні обставини справи, а спеціаліста – на сприяння надання консультативно-довідкової та технічної допомоги при встановленні обставин справи. Різними є способи застосування спеціальних знань експертом і спеціалістом. Експерт здійснює спеціальне дослідження, зміст якого знаходиться поза межами процесуальної регламентації, а спеціаліст експертного дослідження не проводить, він, зазвичай, бере участь у здійсненні слідчим, прокурором, судом процесуальної дії. Орган досудового розслідування чи суд може не залучати до участі в справі спеціаліста, якщо хтось із слідчих, суддів володіє на достатньому рівні певними спеціальними знаннями (наприклад, для кваліфікованого проведення огляду речових доказів), тоді як експертиза проводиться виключно експертом.

Більшість науковців виділяють процесуальні та непроцесуальні форми використання спеціальних знань залежно від суб'єкта, виду діяльності та мети їх застосування.

В залежності від суб'єкта у кримінальному провадженні виділяють форми реалізації спеціальних знань слідчим (наприклад, при прийнятті процесуальних рішень та проведенні слідчих дій); спеціалістом та експертом.

В залежності від виду діяльності до процесуальної форми використання спеціальних знань, окрім судової експертизи відносять участь спеціалістів у слідчих (розшукових) діях. До непроцесуальних форм використання спеціальних знань у кримінальному процесі найчастіше відносять: попереднє дослідження спеціалістом слідів і об'єктів в ході огляду місця події; участь спеціаліста в оперативно-розшукових заходах; консультативну і довідкову діяльність спеціаліста; техніко-криміналістичне сприяння спеціаліста слідчому у проведенні слідчої дії.

Причому, питання віднесення до непроцесуальних форм використання спеціальних знань консультативного і технічного сприяння спеціаліста слідчому (судді) у вирішенні техніко-криміналістичних завдань має дискусійний характер. У зв'язку з тим, що застосування цих форм використання спеціальних знань передбачено в ст. 71 КПК України, ст. 70 КАС України деякі науковці висловлюють щодо цього певні сумніви та відносять (посилаючись на чинний КПК України) залучення спеціаліста для надання безпосередньої технічної допомоги або консультацій (усних або письмових) під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок, до процесуальних форм [14, с. 23].

Висновки. Юридична мета використання спеціальних знань передбачає, що спеціальні знання використовуються для формування доказової інформації й для її перевірки та оцінки. За юридичною метою використання спеціальних знань розподіл форм використання спеціальних знань на процесуальні та непроцесуальні здійснюється наступним чином: якщо при

використанні спеціальних знань формується новий доказ, то у цьому випадку – це процесуальний спосіб використання спеціальних знань; якщо спеціальні знання використовуються для внутрішнього переконання суб'єкта доказування для оцінки доказової інформації, то це – непроцесуальна форма використання спеціальних знань.

Перелік посилань

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Ірпінь, 2001. 1440 с.

2. Гончаренко В. Г., Курдюков В. В., Легких К. В. Спеціальні знання: генезис, предмет, рівні, форми використання в доказуванні. *Вісник Академії адвокатури*. 2007. Вип. 9. С. 22-32.

3. Гора І. В. Актуальні проблеми сучасної практики комісійної й комплексної судової мистецтвознавчої експертизи. *Вісник Академії адвокатури України*. 2019. Т. 16. Число 2 (43). С. 13-21.

4. Евстигнеева О. В. Использование специальных познаний в доказывании на предварительном следствии в российском уголовном процессе: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Саратов, 1998. 204 с.

5. Ильина А. М. Обязательное использование специальных познаний в уголовном процессе: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Екатеринбург, 2005. 303 с.

6. Криминалістика: учебник / под. ред. Е. П. Ищенко. Москва. 2005. 748 с.

7. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

8. Лисиченко В. К., Шуμιло М. Є. Проблеми правового регулювання положення та функцій спеціаліста при його участі в слідчих діях та судовому засіданні. *Вестник Днепропетровского университета. Правоведение*. Дніпропетровськ. 1995. Вып. 2. С. 86-98.

References

1. Busel, V. T. (Ed.). (2001). Comprehensive explanatory dictionary of the modern Ukrainian language. Irpin. 1440 p. (in Ukrainian).

2. Honcharenko, V. G., Kurdiukov, V. V., Lehkykh, K. V. (2007) Special knowledge: genesis, subject, levels, forms of use in proof. *Bulletin of the Academy of Advocacy of Ukraine*. Issue 9. P. 22-32. (in Ukrainian).

3. Hora, I. V. (2019). Topical problems of modern practice of commission and complex forensic art examination. *Bulletin of the Academy of Advocacy of Ukraine*. Volume 16. Number 2 (43). P. 13-21. (in Ukrainian).

4. Evstigneeva, O. V. (1998). The use of special knowledge in proving at the preliminary investigation in the Russian criminal process. Candidate's thesis of Juridical Sciences: 12.00.09. Saratov. 204 p. (in Russian).

5. Ilina, A. M. (2005). The mandatory use of special knowledge in criminal proceedings. Candidate's thesis of Juridical Sciences: 12.00.09. Ekaterinburg. 303 p. (in Russian).

6. Ishchenko, E. P. (Ed.). (2005). *Criminalistics: a textbook for universities*. Moscow. 748 p. (in Russian).

7. Criminal Procedure Code of Ukraine. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>. (in Ukrainian).

8. Lysychenko, V. K., Shumylo, M. E. (1995). Problems of legal regulation of the position and functions of a specialist with his participation in investigative actions and a court hearing. *Bulletin of Dnepropetrovsk University. Jurisprudence*. Issue 2. Dnipropetrovsk. P. 86-98. (in Ukrainian).

9. Махов В. Н. Теория и практика использования знаний сведущих лиц при расследовании преступлений: дисс. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Москва, 1993. 388 с.
9. Makhov, V. N. (1993). Theory and practice of using the knowledge of knowledgeable persons in the investigation of crimes. Doctor's thesis of Juridical Sciences: 12.00.09. Moscow. 388 p. (in Russian).
10. Педагогическая энциклопедия. Москва, 1965. Т. 2. 911 с.
10. Pedagogical encyclopedia. (1965). Vol. 2. Moscow. 911 p. (in Russian).
11. Попелюшко В. О. Спеціальні знання в кримінальному процесі та захист. *Вісник Академії адвокатури України*. 2006. Вип. 7. С. 71-81.
11. Popeliushko, V. O. (2006). Special knowledge in criminal proceedings and protection. *Bulletin of the Academy of Advocacy of Ukraine*. No. 3 P. 71-81. (in Ukrainian).
12. Россинская Е. Р. Комментарий к Федеральному закону «О государственной судебно-экспертной деятельности в Российской Федерации». Москва, 2002. 383 с..
12. Rossinskaya, E. R. (2002). Commentary to the Federal Law "On State Judicial Expert Activity in the Russian Federation". Moscow. (in Russian). 383 p.
13. Соколовский З. М. Проблема использования в уголовном производстве специальных знаний для установления причинной связи явлений: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Харьков, 1968. 372 с.
13. Sokolovskii, Z. M. (1968). The problem of using special knowledge in criminal proceedings to establish the causal relationship of phenomena. Doctor's thesis of Juridical Sciences: 12.00.09. Kharkiv. 372 p. (in Russian).
14. Судові експертизи в процесуальному праві України: навч. посіб. / за заг. ред. О. Г. Рувіна. Київ, 2019. 424 с.
14. Ruvyn, O. H. (2019). Forensic examinations in procedural law of Ukraine: textbook. Kyiv. 424 p. (in Ukrainian).
15. Філософський енциклопедичний словник. Київ, 2002. 742 с.
15. Philosophical encyclopedic dictionary. (2002). Kyiv. 742 c. (in Ukrainian).
16. Шведова О. В. Комплексне криміналістичне дослідження документів, виконаних за допомогою комп'ютерних технологій: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ. 2006. 20 с.
16. Shvedova, O. V. (2006). Comprehensive forensic examination of documents made with the help of computer technology: extended abstract of Candidate's thesis of Juridical Sciences: 12.00.09. Kyiv. 20 p. (in Ukrainian).
17. Эйсман А. А. Заключение эксперта. Структура и научные обоснования. Москва, 1967. 120 с.
17. Eisman, A. A. (1967). Expert opinion. Structure and scientific rationale. Moscow. 120 p. (in Russian).

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ СПЕЦИАЛЬНЫХ ЗНАНИЙ В УГОЛОВНОМ И АДМИНИСТРАТИВНОМ СУДОПРОИЗВОДСТВЕ

А. А. Гуменский

Правильное понимание специальных знаний – важное условие применения их во всех необходимых случаях, обусловленных потребностями судопроизводства. Особыми признаками, характеризующими специальные знания, являются:

- эти знания не являются общеизвестными, общедоступными и единичными;
- они приобретаются лицом в процессе теоретической и практической подготовки к конкретной деятельности;
- неоднократно используются;
- предоставляются не в прямой, а в косвенной форме;
- вовлекаются в процесс в установленном законом порядке и при наличии у участников процесса потребности в такого рода знаниях;
- используются в предусмотренных процессуальным законодательством формах;
- их использование связано с определенным уровнем образования и/или подготовкой, а также профессиональным или иным опытом;
- такие знания способствуют обеспечению принятия законного и обоснованного акта органов досудебного расследования и суда как органа судебной власти.

В основе специальных знаний обязательно должна быть теоретическая, научная обоснованность. Специальными знаниями в уголовном судопроизводстве является знания и навыки, полученные в результате специального образования и/или практической деятельности в любой области науки, техники, искусства или ремесла, которые используются определенными законом участниками процесса в пределах, предоставленных каждому из них полномочий для решения по определенной процедуре процессуальных задач.

Специальные познания – это персонализированные знания, приобретенные и усвоенные конкретным лицом в процессе познавательной деятельности. Кроме того, понимание познания как деятельности по достижению знаний соответствует концепции судебного познания как процесса по формированию знаний о значимых для правильного рассмотрения и разрешения дела обстоятельствах.

Основанием использования специальных знаний выступает потребность в них с целью получения доказательственной информации: 1) путем установления в процессе исследования фактов, которые другим путем не могут быть получены (экспертиза); 2) путем использования специальных знаний для предоставления консультаций, разъяснений, помощи в формулировании вопросов эксперту или совершения иных процессуальных действий.

В зависимости от субъекта, вида деятельности и цели их применения выделяют процессуальные и непроцессуальные формы использования специальных знаний.

В зависимости от юридической цели распределение форм использования специальных знаний осуществляется следующим образом: если при исполь-

зовании специальных знаний формируется новое доказательство – это процессуальная форма; если специальные знания используются для внутреннего убеждения субъекта доказывания – это непроцессуальная форма.

Ключевые слова: знания, познание, специальные знания, специальные познания, формы использования специальных знаний.

THE USE OF SPECIAL KNOWLEDGE IN CRIMINAL AND ADMINISTRATIVE COURT PROCEEDINGS

O. Humenskyi

A correct understanding of special knowledge is an important condition for its application in all necessary cases, due to the need for legal proceedings. Special features that characterize special knowledge are the following:

- this knowledge is not generally known, generally available and unit;
- a person in the process of theoretical and practical preparation for a specific activity acquires them;
- are used not once;
- are provided in indirect form, not direct form;
- are involved in the process in accordance with the procedure established by law if the participants in the process have a need for this kind of knowledge;
- are used in the forms provided for by procedural legislation;
- its use is associated with a certain level of education and/or training, as well as professional or other experience;
- such knowledge helps to ensure the adoption of a lawful and justified act of the pre-trial investigation bodies and the court as a judicial authority.

The basis of special knowledge must necessarily be theoretical, scientific validity. Special knowledge in criminal proceedings is knowledge and skills obtained as a result of special education and/or practical activity in any field of science, technology, art or craft, which are used by the participants in the process determined by the law within the powers granted to each of them to solve procedural tasks according to a certain procedure.

Special knowledge is personalized knowledge acquired and assimilated by a specific person in the process of cognitive activity. In addition, the understanding of cognition as an activity to achieve knowledge corresponds to the concept of judicial cognition as a process for the formation of knowledge about the circumstances that are significant for the correct consideration and resolution of the case.

The basis for the use of special knowledge is the need for it in order to obtain evidence-based information: 1) by establishing in the process of research facts that cannot be obtained in another way (examination); 2) by using special knowledge to provide advice, clarifications, assistance in formulating questions to an expert or the commission of other procedural actions.

Depending on the subject, type of activity and the purpose of its application, procedural and non-procedural forms of using special knowledge are distinguished.

Depending on the legal purpose, the distribution of forms of using special knowledge is carried out as follows: if new evidence is formed using special

knowledge, this is a procedural form; if special knowledge is used for the internal conviction of the subject of proof, this is a non-procedural form.

Keywords: knowledge, cognition, special knowledge, special skills, forms of using special knowledge.

DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2021.66.14>

УДК 006.032: (343.1+343.98+343.148)

Андрій Олександрович Полтавський
помічник директора
відповідальний секретар
Технічного комітету 192 «Судова експертиза»

ORCID 0000-0002-4401-8996

E-mail: a.poltavskyi@kndise.gov.ua

*Київський науково-дослідний інститут судових експертиз
Міністерства юстиції України*

ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ УНОРМУВАННЯ ДЕФІНІЦІЇ «ДОКЛАДНІСТЬ ОПИСУ ДОСЛІДЖЕНЬ У ВИСНОВКУ ЕКСПЕРТА»

У статті визначено проблему щодо тлумачення дефініції «докладність опису досліджень у висновку експерта», показано бачення науковців щодо змістовного наповнення цієї дефініції, проаналізовано міжнародні стандарти, прийняті в Україні, із зазначеної проблематики, наведено її (проблематики) бачення міжнародною експертною спільнотою у проєктах міжнародних стандартів щодо експертування об'єктів потенційної криміналістичної значущості, які (стандарти) плануються до прийняття в найближчий час. За результатами проведеного аналізування запропоновано вирішення аналізованої проблематики шляхом розроблення відповідного ДСТУ.

Ключові слова: докладний опис досліджень, висновок експерта, розроблення ДСТУ.

Постановка проблеми. Одним із джерел доказів у процесуальному праві України є висновок експерта, який складається за результатами застосування спеціальних (неюрідичних) знань при проведенні судових експертиз (експертувань) об'єктів потенційної криміналістичної значущості.

Відповідно до ст. 101 КПК України висновок експерта – це докладний опис проведених експертом досліджень та зроблені за їх результатами висновки, обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи. Аналогічні поняття із певними незначними відмінностями